

KÖNYVESPOLC

MÁTHÉ ATTILA:

Fehéregyháza története

Fehéregyháza (Albesti, Weiskirchen) község a Nagy-Küküllő bal partján, Segesvártól észak-keletre, csaknem 800 magyar lakosa (a mai összlakosság 23 %-a). Bronzkori leletéről, a IV. századi gót temetőjéről, s – nekünk magyaroknak természetesen – a Petőfi-múzeumról és emlékműről, illetve honvédtemetőjéről ismert.

Petőfi Sándor halálának 150. évfordulóján nemcsak szobrot avattak Erdélyben (Máthé István csongrádi szobrászművész alkotását 1999. július 31. napján leplezték le Fehéregyházán – Kiskunfélegyháza ajándékaént), hanem művelődéstörténetünk egy kiváló helytörténeti monográfiával is gazdagodott. Szerzője Máthé Attila lelkes helytörténész, aki a *Fehérvári Emlékeztető* című kiadvány szerkesztőbizottságának tagja, a Művelődési Egyesület titkára, s már 1969-től nyelvápoló, helytörténeti cikkeket és tudósításokat jelentetett meg mind az erdélyi, mind a magyarországi (pl.: *Honismeret*) lapokban.

A gazdag dokumentumokkal és képanyaggal illesztéssel kötet (melynek kiadója a fehéregyházi Petőfi Sándor Művelődési Egyesület), miután számba vette az első székely letelepedést megelőző korok régészeti emlékeit, rámutat arra, hogy mind a nyelvészet, mind a régészet szempontjából igazolva látszik: a honfoglalás korában a szláv lakosság és az avarok az idők során feloldódtak a magyarságban. A hajdani fehéregyházi székely határőr-település lélekszáma nem lehetett jelentéktelen, és a falunak nevet adó templom (az ómagyar „igház = szentház”) vélhetően azon a helyen állt, amelyen a mai, XV. században épült református templom áll.

Annak ellenére, hogy Erdély két legjelentősebb hiteles helyén (Koloszmonostori Konvent és a Gyulafehérvári Káptalan) a tatárdúlás idején (1242–1244) sok Árpád-kori okirat semmisült meg, Fehéregyháza szerencsésnek mondhatja magát: 1231-ben a falu nevének (Alba Ecclesia) első említése IV. Béla király oklevelében megtalálható. III. András király oklevele (mely 1297. április 18-án kelt) pedig tanúsítja a falu latinra nem fordított nevét „Feyregház”-at. Az oklevél egyben az ősi templom bizonyítéka is, hiszen templomostul adományozta a király Akus magisternek.

Az erdélyi székely székek – így községünk is – néhány évtizedig sikerrel állták a vándor népek ismétlődő rohamait, amikor is a XII. század derekán az eddiginél is veszélyesebb ellenség jelentkezett a Magyar Királyság dél-kelti határain: Bizánc. Talán ezért hívta be Magyarországra II. Géza királyunk a túlnépesedett Rajna-Mosel vidék földi szűkében

lévő parasztjait, vagyontalanúvá váló lovagjait, letelepedési céllal. Máthé Attila részletesen leírja kötetében a szászok (pontosabban a szász jogrendet alkalmazó, a francia nyelv egyik változatát beszélő vallonok) betelepődését Erdélybe, tudósítva a falu szász-vallon korszakáról, a Haller-család színrelépéséig.

A Padovában tanult Haller Gábor – Küküllő vármegye főispánja, Fogaras várának főkapitánya – 1580-ban kötött házasságot a későbbi fejedelem nővérével, Bocskai Ilonával, aki 1597-ben hunyt el. Emlékükre fiaik István, György és Zsigmond reneszánsz indadiszés – az elhunytak címerével díszített – homokkő szarkofágot készítettek, mely kezdetben a kastély kápolnájában állt, majd amikor utódjuk János 1835-ben reformátussá vált, azt a református templomba vitték át, s jelenleg – 1911-től – áll Kolozsvárott, az Erdélyi Nemzeti Múzeumban.

Elsősülött fiuk, István kezdi építeni a kerélszentpáli várkastélyt, amelyet fia, János fejez be. János nemcsak a főispáni székben követte apját, hanem Bethlen Gábor fejedelem építkezéseinek hatása alatt maga is hozzákezdett a félegyházi kastély – jól védhető erőd – felépítéséhez. A hagyomány szerint a kastélynak annyi kéménye volt, ahány hónap van egy esztendőben, szobáinak száma egyezett az év heteinek számával, ablakainak száma pedig az év napjaival. A család emlékezete szerint, a keleti, déli és nyugati traktus emeleti részén vendég- és gyermekszobák vonultak fűzőszerűen, az ebédlő fegyver-, zene- és társalgótermek, valamint a könyvtár. A nyugati traktuson helyezkedtek el a kegyúr és felesége hálószobái, mosdói. A kastély ornamentikájának legbecesebb darabja a kupolapárkány feletti részének freskósora volt, amely a Hallerek őseit örököltette meg, valószínűleg a Haller Nemzetségekönv alapján.

Az új kastélynak, 1634. február 9-én jeles vendége volt, Gyulafehérvárról, a fejedelemi székhelyről a Székelyföldre tartó Rákóczi György fejedelem személyében. A református fejedelem atyailag támogatta a katolikus Haller István fiát, az előbb említett Gábort, aki maga is „reformáta” hitre tért – apja egy évtizedre szóló haragját váltva ki – annak érdekében, hogy a nyugati protestáns egyetemeken tanulhasson. A látogatásról maga a fejedelem számol be egy levélben.

Haller István erdélyi gubernátorról már szólnunk, művelődéstörténeti szempontból feltétlen meg kell azonban említenünk negyedik feleségét, az író Bethlen Katát, aki 1759-ben hunyt el. Második özvegyése után nevezte magát Árva Bethlen Katának. Életét a református hit védelméért, és anyagi jogainak érvényesítéséért folytatott küzde-

lem töltötte be. Fogarasi és hévizi otthona az erdélyi művelődés központja lett. Udvari papja volt évekig Bod Péter, Árva Bethlen Kata fogarasi református templomban lévő sírkövén is az ő emlékvésze olvasható.

A kötet külön fejezetet szentel Szent Ferenc fiainak Fehéregyházára történő letelepedéséről. A ferences kolostor bizonyíthatóan már 1448-ban az erdélyi custos (őr) fennhatósága alatt állt, mindössze néhány évig volt a marosvásárhelyi custodia része. Berethalmi Tamás gvárdián minden bizonnyal itt írta prédikációs könyve végére: ... finit in Alba Ecclesia, 1536 (befejeztetett Fehéregyházán 1536-ban) és mivel a lutheri tanokkal vitázó mű szerzője később a medgyesi kolostorba került, innen kapta a *Mediascher Predigtbuch* (Medgyesi prédikációs-könyv nevet). Ebből is következik, hogy akkor a ferencesek nagy valószínűséggel szászok voltak, a törzshelyükre utaló szász falunévek is ezt mutatják.

1552-ben Fráter György (pálos szerzetes, 1534-től váradai püspök) meggyilkolása, illetve az ellenreformáció győzelme után a custos magyar barátokat küld Fehéregyházára, néhány év után azonban el kell hagyniuk a kolostort. A csaknem 100 év néptelen kolostor életében az ellenreformáció hatására állt be fordulat: Haller István – aki már 1610-ben visszatért ősei hitére – a kolostor restaurálását és újra benépesítését tervezte. Elképzelése 1639-ben vált valóra, amikor bosnyák ferencesek engedélyt kaptak a Vatikántól négy új Konvent – köztük a fehéregyházi – indításához. Miután Haller István a fehéregyházi és más kastélyok építője, négy fejedeleme tanácsosa, 1643. október 12-én nyelvemlék-számba menő „manu propria”-val (saját kézjegy) ellátott okiratában szabályozta a kolostor működését, két barát István házfőnök vezetésével beköltözött a részben restaurált rendházba. 1647. március 19-én a kolostor gyűlése Domokos Kázmér frátert választotta gvárdiánná. „Páter Casimirus Domokos kezdte volt a fehéregyházi clastromot felépíteni – írja kortársa, Kájoni János Fekete könyv című kéziratában – az öreg Haller István akarattából, a hol már Novitiatus (próbaidős szerzetesség) volt és derek Scola, de onnét is az irigység amovealta” (elűzte).

I. Rákóczi György figyelmeztette Haller Istvánt, hogy az ország törvényei csak két kolostor működését engedélyezik (Csíksomlyó, Mikháza), ezért a barátok, hogy óvják jövevőjüket a következő év tavaszán elhagyták a restaurált kolostort. 1691-ben még egy lehetőségük lett volna a atyáknak visszatérni kolostorukba, de az adott vallási közegben már nem látták értelmét az itteni tevékenységüknek. Történetíró Karácsonyi János szerint 1780-ban még állott a kolostor temploma, az utolsó két évszázad azonban nyomait is eltüntette, emlékeit csak a domb neve, az ún. Barátok útja idézi. Meg kell említenünk: kár, hogy a monostor és a kolostor szavakat a szerző kellően nem disztingválja, a ferenceseknek, és általában kolduló rendeknek mindig kolostoraik (rendházuk vagy zárdájuk) volt és jelen-

leg is van, míg a monasztikus, szemlélődő szerzetesrendeknek (Magyarországon pl.: ciszterciek, bencések) rendelkeznek monostorral. Máthé Attila figyelme könyvében kiterjed a beginákra/beginádokra is: jámboréletű szerzetesi fogadalmat nem lett férfiak és nők, akik betegápolással és egyéb kegyes és hasznos cselekedettel foglalkoztak, és Magyarországon a XIV–XV. században jelentek meg nagyobb számban. 1535 körül Hondorfi Márton a helyi ferences rendház szerzetese, a beginák gyónatója is. A reformáció szele azonban 1500 után ezt is felszámolja.

A szerző rámutat arra is, hogy a falunak nevet adó székely kápolna létének és helyének, valamint a hozzá tartozó temetőnek a feltárása az utókorra vár, de mint említettük, helye minden bizonnyal a mai református templom környékén keresendő. A templom tehát a XVI. század közepétől ment át a református egyházközség tulajdonába, Kazinczy Ferenc 1816-ban már pusztulni látja, 1830-ban restaurálják, az ellenség 1848-ban vagy kevéssel utána felgyújtja, majd 1887–1888-ban Alpár Ignác budapesti műépítész tervei szerint kezdték kialakítani a mai arculatát. Említésre méltó a templom két emléktáblája: 1931-ben a hajó északi falán fekete márványtábla örökíti meg az I. világháborúban elhunytak emlékét, 1996-ban pedig az Erdélyi Egyesület és a Magyar Nyelvemlék Társaság jóvoltából Szabó T. Attila a község szülőitének emléktáblája látható, az alábbi felirattal: „Fehéregyházán született Szabó T. Attila (1906–1987) nyelvünk tudós kutatója.”

Szomorú év Fehéregyház történetében az 1848. október 27-e, amikor is román jobbagyok és zsellérek felgyújtják a kastélyt, a templomot, a paplakot. Haller Ferenc bosszúja sem marad el, több tucat jobbagy esik áldozatul. 1848. július 31. a segesvári csata napja, amikor a Bem tábornok vezette honvédség megütközik Ligersz (Lüders) orosz tábornok intervenció seregével. Fehéregyházán kb. 700 honvéd esett el, ugyanannyi Hajósfalván. A csata áldozatai között van Petőfi Sándor és egyesek szerint A. Kurz német publicista, Bem számsegédje. Máthé külön fejezetet szentel Petőfi Sándor fehéregyházi jelenlétének, és a költő halála körüli eseményeknek is. Megemlíti Mikes Lajos doktor közlése nyomán 1930-ban nyilvánosságra került August von der Heydte báró – 1854-es bécsi titkos levéltárból származó – jelentését, továbbá Dienes András katonaiújság-író II. világháború utáni kutatásait, amelyek legnagyobb mértékben azt valószínűsítik, hogy a költőt Brevem ulánusainak valamelyike döfte le az iszánkút közelében, az úttól 3–4 méternyire, délre. 1897. július 31-én, a segesvári Petőfi-szoborral egy napon felavatják a helyi honvédemlékművet.

Szerzőnk végezetül nyomon követi a teljes XX. századot, külön foglalkozva a két világháború közötti időszakkal, a II. világháborút követő rövid „fellendülés” korával, majd bemutatja az 1989-es forradalomtól napjainkig történeteket. Kiemelkedő ezekből az időkbeli, hogy 1965–1970-ben a sárpata-

ki hívekkel együtt a kommunisták büntetőtáborai-ban megjelent Pál Elek esperes-plébános, aki lerakja a római katolikus egyház alapjait azon helynek a közelében, ahol a XV. század elején a ferences rendház is működött. A katolikus filia 150 lelket számlál, még kicsiny, de rendkívül aktív. A 80 lelket számláló unitárius fiókegyház 1993-ban a Petőfi Emlékházzal szemben tágas templomának és gyülekezeti helyének alapkövét rakja le, amely templom azóta felépült. Szomorúan ad számot Máthé Attila arról is, hogy 1909-ben Georg Schwarz evangélikus lelkész kitepedésével a helyi szász egyház- és népközösség megszűnt létezni. (Két évente azonban ma is megrendezik falutalálkozójukat a Nürnberg melletti Herpesdorfbau, sőt *Weisskircher Weihnachtbote* címmel – Fehéregyházi Karácsony Hírnök – évente ma is folyóiratot adnak ki.)

A könyv értékei közül külön ki kell emelnünk a „Statisztikák tükrében” című fejezetet, amely az 1700-as évek elejétől napjainkig számot ad a község felekezeti és nemzetiségi megoszlásáról, sőt a kivándorlásokról, asszimilációról, vegyes házasságokról is. „A temetők, sírok, hajdanvolt emberek” című fejezete pedig leírja a falu – ki gondolná – hat temetőjét, ezek közül is említésre méltó – amire már a bevezetésünkben is utaltunk –, hogy a református templom alatt a régészek IV. századi gót sírokat tártak fel, az 1960-as években pedig a templom keleti szomszédságában a földgázvezeték lefektetésekor tömegsírba bukkantak. A szerző kutatása szerint a cinterembe temetkezettek Szent László királynak, a pogány temetkezési szokásokat üldöző rendelkezései nyomán a XI–XIII. századi székely határőrök, és ugyanide, a helyükre költözött szász-vallon telepesek, a XVI. század végén bekövetkezett kihalásukig. Az ősi temetkezésnek azonban ma már semmilyen külső jele nem látható.

Máthé Attila a kötet megírásával úttörő munkát végzett, bárcsak sok követője lenne, azokban a szórvány kistelepülésekben is, ahol a magyarság kisebbségben él. Öntudatosan állapítja meg szerzőnk könyve utolsó oldalain: a magyar önképzés krónikus helyiséghiánya ellenére is jobb helyzetben van, mint a román: külkapcsolatainak, s főként a Petőfi-turizmusnak köszönhetően. A Petőfi Sándor nevére keresztelt, székház nélküli Művelődési Egyesület pedig, – bízunk benne, hogy még nagyon sokáig – március 15-én és július végi Petőfi-napokon megrendezi évfordulós ünnepségeit, és az ifjúsági Petőfi-bált. (Fehéregyháza, 1999.)

Dr. Udvarhelyi Olivér

BABIĆ, SAVA:

A magyar civilizáció

A különféle történelmi és társadalmi helyzetek az egyes nemzeteknél az örök emberi jó és rossz tulajdonságok közül némelyeket előtérbe tolnak. A politikások – hatalomvédők érdekeinek megfelelő-

en – a saját népiük pozitív ismérveit általában túlhangsúlyozzák, más nemzeteket pedig leértékelnek.

A magyarokról, mint az államalapításban és a kultúrateremtésben ezer évig – kudarcai ellenére is – sikeres népről sok rosszat mondtak a szomszédai, főleg az utóbbi százötven évben. A velünk együtt élő más nemzetek mostanában főleg előítéleteken át érzékeltek bennünket. Ezt a féltetjékozottságot természetesen esetenként az irigység is erősítette.

Ezért Sava Babić *Madžarska civilizacija* című könyve úttörő jelentőségű a délszláv–magyar művelődési kapcsolatok történetében. A vidékünkön elszármazott író és egyetemi tanár (a belgrádi hungarológiai tanszék megalapítója) már évtizedek óta tanulmányozza és fordítja a magyarországi és a vajdasági magyar irodalmat. Ennek a vállalkozásnak a rendkívülségét az a körülmény is kiemeli, hogy Sava Babić mindenekelőtt a saját nemzetnyelvi kultúrájának, a szerb irodalomnak a művelője. Vagyis van mértéke ahhoz, hogy hitelesen tájékoztassa honfitársait annak a nemzetnek a civilizációjáról, amelynek hajdani országa nélkül ma nyilván egészen másnyelven lenne a szerb nyelvi és irodalmi kultúra.

Babić magyarságsemléletének az is sajátos mozzanata, hogy írónk már jóval e könyvének megírása előtt felfedezte azt a Hamvas Bélát a szerb értelmiség számára, akit Magyarországon sem becsülték meg érdeme szerint. A *Madžarska civilizacija* című könyv szubjektív jelege abban is ki-domborodik, hogy a magyar filozófus szelleme jóval nagyobb mértékben hatja át, mint ahogy azt feltételezhetnénk. Nem csupán azért, hogy Hamvas-idezetek vannak Babić könyvében, hanem azért is, mert írónk a nemzeti összefüggéseken túl egyetemes vonatkozásokban keresi a magyar civilizáció értékeit, noha különös tekintettel van a délszláv–magyar kapcsolattörténeti vonatkozásokra is.

Ennek a tágas szemléletnek és a megfelelő szakirodalom alapos ismeretének köszönhetően Sava Babić jól látja a magyarság sorskérdéseit, hibáit és erőnyeit, múltbéli politikai elfogultságait és teremtettszenialitását. Még akkor is, ha az átfogó címhez viszonyítva csupán kis anyag férhetett bele a 130 oldalba. Mert a civilizáció kifejezés a művészetekben és a szellemi élet egyéb formáin kívül a tárgyi kultúrát is magában foglalja. Tehát az életmód eszközeit is. Ez azt jelenti, hogy a magyarok honfoglalása, történelme, vallása, nyelve, irodalma, zenéje, képzőművészete, szokásvilága és művelődése mellett a földrajza, mezőgazdasága, ipara, természettudománya is több-kevesebb ismertetést kap ebben a könyvben.

Hogy úttörő szerepe van, az főleg abból látszik, hogy ilyen, nyilván Babić sok nemzetársának nem tetsző megállapításokkal is találkozunk: „Magyarországot nem a mai határai között kell elképzelnünk”. S azzal a megállapításával sem igen szerez magának népszerűséget, amely szerint Szent István óta egyes népeknek autonómiája volt a birodalomban. Ez persze nem mond ellent annak a Babić

által is hangsúlyozott ténynek, hogy a magyarok csupán az előttük Pannóniában élt népek és a később idevándoroltak egy részének asszimilációja által maradhattak fenn.

Nincs jelentős eltérés Babić mércéje és a magyar nemzeti önértékelés többé-kevésbé általánosnak mondható értékrendje között. Egy ilyen kiterjedelmű összefoglalóban elégedettek lehetünk az általa fontosnak tartott nevek és művek kiemelésével. Jó, hogy írónk kultúracentrikus fölfogását, s nem csinál problémát abból, hogy Janus Pannonius, Zrínyi Miklós és Petőfi Sándor a származásuk szerint szlávok voltak, vagy hogy az aradi vértanúk közül néhányan nemigen tudtak magyarul. (Sokan a kommunista érában nem vették észre, hogy rasszista alapon állnak, mikor az ember nemzeti hovatartozását gépiesen a szüleire, elsősorban az apára vezették vissza.)

Vitatható pontjai természetesen vannak a Madjarska civilizacija című könyvnek.

Két évtizeddel ezelőtt a jugoszlávok számára írt Barta-Bán-Czine-féle magyar irodalomtörténetből (ahogyan e sorok írója akkor nehezményezte a Magyar Szóban) politikai okok miatt Szabó Dezső munkássága maradt ki. Ha jelen esetben ennek az írónak nem juthatott hely, annál inkább hiányoljuk ebből a kitűnő munkából Németh Lászlót és a két háború közötti korszak Babić által fősorolt írói közül. Annál is inkább, mert Németh köztudottan a Pannóniában élő népek tejtisztviselésének gondolatát hirdette, európai szintre emelven ugyanakkor a népiességet is. Emellett Babić – a „magyaroláh-szláv bánat” közösségének gondolata miatt? – Ady jelentőségét túlhangsúlyozza József Attila rovására. Pedig, csodálatos stílusirányzati változottsággal, József is a Dunamente népeinek szellemében fogalmazta meg teljességigényét. S amellett, hogy Babić olyan nagy teret szentel a háború utáni magyar filmnek, ebből a korból leg-alább Pilinszky Jánost, Juhász Ferencet és Nagy Lászlót megemlíthette volna.

Annak következményeként, hogy e művét az ország nyomorúságos helyzetében, hangsúlyozott békeigénnyel írta Babić, s hogy a Délvidék visszatérésének időszakát nem az előző évtizedek jugoszláv nemzeti kommunizmusának kliséi szerint tette szóvá, s hogy a magyar származású Nobel-díjasok névsorát sem hallgatta el, legalább a „magyaros” jelzőt megkaphatta nemzetzsáraitól.

Vajon magyarpártinak mutatkozik Sava Babić, számos magyar író fordítója, ebben az áttekintésben? Dehogy! Babić értékközpontú humanista, aki, mivel már gyermekkorában a saját anyanyelvi kultúrája mellett a magyarhoz is közel került, fontosnak tartja, hogy ennek az olyan gyakran félreismeret nemzetnek a jelentőségéről is fölvilágosítsa a jó szándékú szerb érdeklődőket. Őket akarja ezáltal is gazdagítani. Hiszen a lefordított, tudatosított idegen művelődési értékek gyarapítják az átültetőbefogadó nemzetet. A magyarok nagy eredményeinek titka is részben ebben van.

Vajda Gábor

KŐSZEGI JÁNOS:

Epizódok Tiszaigár múltjából

Az ezredvégi nagy évfordulók úgy látszik serkentőleg hatottak lelkes helytörténészeinkre is, hiszen egyre több szakmunka jelent meg egy-egy településről, gazdasági egységről, társadalmi szervezetről.

A sok kiváló alkotás között szerényen húzódik meg Kőszegi János nyugdíjas tanár *Epizódok Tiszaigár múltjából* című munkája, amelynek első része 1996-ban, a második pedig 1999-ben készült el és jelent meg – igaz kis példányszámban, de Széchenyihez méltó gesztusként – a szerző saját költségén!

Kőszegi tanár úr 1955-től 1990-ig tanított a községben és eközben igazi „lámpás”-ként dolgozott könyvtárosként, vezette a művelődési házat, az úttörőcsapatot és különféle szakköröket. Mindezek szorosan kapcsolódtak a helytörténeti kutató- és gyűjtőmunkájához. Ennek eredményeként írta az alábbi munkáit: Tiszaigár 1945 után (1963), A tiszai úttörőcsapat története (1970), A tiszai arborétumról (1978). Ezek kiadására anyagiak hiánya miatt sajnos nem került sor.

Élete egyik nagy sikerélménye volt, amikor 1984-ben az egyik honismereti szakköri foglalkozáson megtalálták a felső-tiszai vonaldíszes kultúra eddig egyetlen fellelhető áldozati agyagtábláját. Erről a kb. 5000 éves újkőkorszaki leletről több tudományos publikáció is készítették a szakemberek.

Nyugállományba vonulása után jutott ideje arra, hogy a korábban gyűjtött anyagait rendezze, újabb levéltári dokumentumokkal bővítse. Ezekből született az *Epizódok... két kötete*, amely a „kezdetek”-től 1945-ig dolgozza fel a község történetét. Sok településünkhez hasonlóan Tiszaigárnak is „két történelme” van: a középkori évszázadok (1256-ban említik először a nevét), és a török pusztítás utáni újjászülés az 1750-es évektől.

„Új, nagy felfedezéseket nem találunk a sorokban. Mindössze a különböző helyeken fellelhető, Tiszaigarra vonatkozó tényeket igyekeztem csoportba kötni, könnyebben hozzáférhető tenni.” – jegyzi meg előszavában szerényen a szerző. Az „Epizódok... olyan időrendi és tematikus áttekintést ad a községről, amely valóban érdekes a megismerésre, hiszen „nagy kincs, érték mindaz, amit az évszázadok megőriztek...” Ezt a megőrzést és a jövő generációknak való átadást tette lehetővé könyvével Kőszegi tanár úr – szinte folytatva korábbi többletvédés nevelőmunkáját.

A „száraz adatok” mellett számos leírásokat olvashatunk az egykori elődök életéről, foglalkozásairól, örömteli és tragikus eseményekről, családok életsorsáról, a helyi intézmények működéséről, a nagypolitika helyi hatásairól stb. Igazi néprajzi csemegének számítanak a közölt dalok, a népszokások, az alkalmi rigmusok, receptek (pl. hogyan készült a „tarhanya?”), a Tisza vízivilágához kapcsolt

lódó sokféle foglalkozás leírása, vagy a környéken ma is található számtalan növény, virág bemutatása.

A szöveget gazdagon *illusztrálják* az egykori oklevél- térkép- és fényképmásolatok, a részletes jegyzetapparátus pedig segíti az érdeklődőket a további eligazodásban.

A szerzővel együtt jó szívvel ajánlhatjuk a leíratokat mindazoknak, akik szívesen ismerik meg hazánk e parányi kis falujának, Tiszaigarnak régmúlt történetét.

Dr. Tóth József

TÁNCZOS VILMOS:

Keletnek megnyílt kapuja

Különös könyvet tett elénk a Kolozsváron élő néprajzkutató, folklorista, Tánczos Vilmos. Ő maga *néprajzi esszének* nevezi írásai műfaját, s ezzel nagymértékben megkönnyíti a recenzens dolgát, aki aligha merné egy kurta jelzős főnévvel műfajba sorolni a kötet 11 tanulmányát. Persze végső soron valóban néprajzi esszék ezek, de úgy érzem jóval többről van itt szó.

A néprajztudomány mai művelőinek jelentős részét megosztja az a szemléleti különbözőség, amely a népéletet egyfelől szárazon tudományos, ráadásul más jellegű társadalmak vizsgálatára kidolgozott módszerekkel kívánja megismerni; másfelől pedig az, amelyik témáját inkább sorskérdésnek tekintve, azzal érzelmileg is azonosulva dolgozik. Tudjuk, hogy mindkét szemléletnek vannak előnyei és hátrányai, hívei és ellenfelei, a baj csak akkor kezdődik, mikor valamelyik irányzat kizárólagosságot követel magának. Vannak azonban a népéletnek olyan kutatói, akikben ez a kétféle – korántsem módszertani, hanem nagyon is szemléletbeli, mai szóval „zsigeri” – lelki kiindulás együtt jelentkezik, akik egyszerre szeretnének távolságot is tartani s a keblére is borulni annak a témának, sors-szituációnak, közösségnek, amelyhez néprajzi kutatóként közelednek. Az ilyenek persze öröklődnek, a tisztességesek szenvednek, s a tehetségesek végül megtalálják azt a megoldást, amely összehangolja bennünk először a kétféle pillantó tekintetet, végül pedig a kétféle dobogó szívet is. Ilyen *megoldás* ez a tanulmánykötet.

A szerző nem is rejti véka alá ebbéli kételyeit, jó humorral, sarkosan fogalmazva vázolja az etnográfia tudathasadását, s a szemünk láttára talál rá az arany középutra. Arra, amely nem a módszerek és az érzelmek szűkítésében, korlátozásában látja a megoldást, hanem éppen abban, hogy tudományosan felvértezve, de nyitott lélekkel közeledik a társadalmi jelenségekhez, s bölcsen hagyja, hogy „a világ kinyilvánítsa önmagát”.

Így tudja egy korántsem „reprezentatív”, mindössze busznyai „mintában” pusztá megfigyeléssel fölismerni a Magyarországra ingázó székely legények viselkedésének, lelkivilágának törvényszerű

összefüggéseit, s az azokban rejlő nagyobb általánosságokat. Ezzel a „módszerrel” látja meg a hagyomány még a XX. század végén is szilárdan álló bástyáinak szerepét, amelynek védelmében a csík-szentdomokosi nagyszombati misén, vagy a nagybőjt idejére eső gyimesi temetésen még a mindenhatóan tartott televíziós forgatás „felforgató” szándéka is megtörik. Bukovinába utazva ezzel a lélekkel tudja átfogni egyetlen pillantással az egykor másfél száz esztendeig ott élt székelyek lakóhelyeül szolgáló falvak múltját és jelenét.

Hasonló szemlélet jellemzi Tánczos Vilmosnak azokat a tanulmányait is, amelyek a moldvai magyarokról, Moldvába vezető útjáról, a csángók körében támadt gondolatairól szólnak. Találunk ezekben az írásokban értékes adatokat a gorzsafalvi katolikus templom magyar feliratú harangjáról, a Szent István magyar király tiszteletére szentelt szőlőhegyi templom építésének legendájáról, lerombolásának, átszentelésének körülményeiről, s Gál András deák (kántor) tanulságos élettörténetéről. Moldvában a csángók körében anyanyelvükön szolgáló papok hiányában megkülönböztetett jelentőségük volt a részben Erdélyben tanult, de mélyen a moldvai katolikus hagyományban gyökerező kántoroknak, velük külön fejezetben foglalkozik a szerző. A csángók XX. sz. végi helyzetét meg elevenítő írásaiból megismerkedhetünk a Moldvát járó erdélyi folklorista viszontagságaival is: a hivatalos román sovinizmus által befolyásolt papokkal, milicistákkal való összeütközéseivel, de esetenként még az általuk megfertőzött, részben már elrománosodott csángó emberek bizalmatlanságával, sőt ellenségeskedésével is. S hogy teljes legyen a csángókról alkotott kép, Tánczos külön írást szentel e szerencsétlen sorsú népcsoport jövője egyik szeletének, az Erdélyben tanuló csángó fiatalok identitásbeli, mentális gondjainak, társadalmi lehetőségeik és emberi korlátaik egyenlegének – úgy, ahogyan 1993-ban látta.

Azok, akik a néprajz, a történelem, vagy csak a pusztá érdeklődés kapcsán Erdélyben, a maradék-Magyarországon, de akár Moldvában is a csángókkal foglalkoznak, vagy megérintette őket ez a téma, előbb-utóbb kétféle szakadt lélekkel élnek – már akiken van lelkük. Az egyik, amely a csángók által őrzött archaikus *népi kultúra megismerésére, gyűjtésére, mentésére sarkallja*, a másik pedig, amely annak nyomán, hogy rádöbbenek a moldvai csángómagyarok sorsának tragikumára, *arra ösztönzi őket, tegyenek meg mindent a helyzet megváltoztatására*. Tánczos Vilmos megpróbálja feloldani e súlyos kötelességet. Eljut oda, hogy a csángók helyzetét csak alapos, következetes munkával lehet megérteni, sorsukon csak az ő szándékaik, vágyaik – és korlátaik – megértésével lehet segíteni. Ugyanakkor fölisméri, hogy arra a megszállottságra is szükség van, amivel „újra és újra átkelünk a Kárpátokon, hogy valami tétova bolyongással keressük azt a valamit, amit itt bent, a hegyek között már örökre elvesztettünk”. (KOM-PRESS-Korunk Baráti Társaság, Kolozsvár, 1996.)

Halász Péter

PIRIGYI ISTVÁN:

Görög katolikus életrsorok

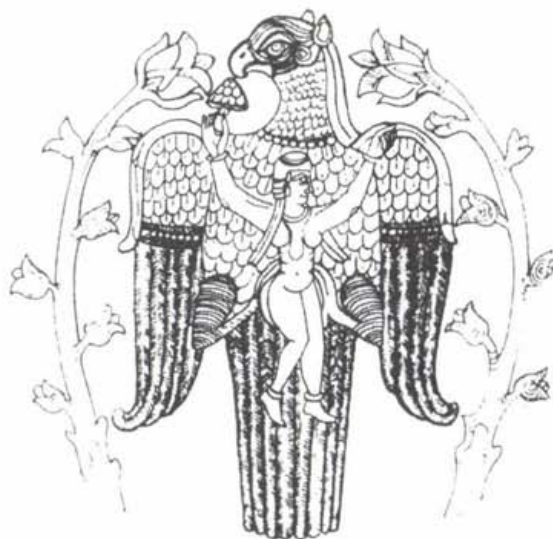
Pirigy István professzor aranymiséis görög katolikus áldozópap, két emberöltőn át a Nyíregyházi Szent Athanáz Görög Katolikus Hittudományi Egyetem (korábban: Főiskola) egyháztörténeti professzora, a magyarországi keleti egyháztörténet doyenje. Összefoglaló munkáit minden görög katolikus papanövendék, sőt az egyházi vagy a magyar történelmi kérdésekben tájékozódni kívánó értelmiségiek is alapvető kézikönyvként használják. A hármas gyökér, a tudós, a tanár és a pap életpályája terem olyan gyümölcsöket, mint a most ismertetett könyv.

Néhány kiragadott példa a tizennyolc életrajzból. *Görög Demeternek* a felvilágosodás korabeli kultúránkban játszott szerepével avatott szerzők, mint például Kókay György, már foglalkoztak; mégis kapunk újat. *Mészáros Károlynak*, a múlt század második felében a magyar polgári élet kereteinek megteremtésében játszott szerepét a szerző gazdag bibliográfiával illusztrált életrajz ismerteti. *Vasvári Pál* neve ismert ugyan, görög katolikus gyökereiről, irodalmi munkásságáról és utóéletéről mégis gyarapítja ismereteinket az itt olvasható tanulmány. *Hodinka Antal* történész már szélesebb ismerettségnek örvend. A szerző ügyes mértéktartását dicséri, hogy mivel e nagy tudósról máshol már sokan és sokat írtak, az itt közölt rövid pályaképe elsősorban a hívő értelmiség szélesebb köréhez

szóló összefoglalás. *Illés József* a magyar görög katolikuságnak – Hondinkán túl – szintén akadémiai rendes taggá választott személyisége. Megérdemelné, hogy az ő emlékéit is konferenciák és kötetek sora őrizze, hiszen a jogtudomány és a jogtörténet legalább olyan – sőt, talán még szélesebb köröket érintő – szerves része a magyar szellemiségnek, mint az egyháztörténet, amelyben Hodinka jeleskedett. *Bonkáló Sándor* irodalomtörténész, műfordító, két rendszer által is meghurcolt, erőszakkal félreállított egyetemi tanár, szintén ismert személyiség az egyház- és tudománytörténet, illetve szlavisztika terén. Születésének századik évfordulóján Uppsalában (!) konferenciát rendeztek a tiszteletére – tudjuk meg az életrajzból.

Pirigy munkája tehát a hagyományos egyháztörténeti írásoktól eltérően a *világi* értelmiség nagyjait mutatja be. Törekvése korunk minden egyházában megtalálható szándékra reflektál: az Egyház Krisztus teste, s mint ilyen, a klérus és a laikusok összessége, a papi és a világi személyek együttese. Fontos tehát, hogy a világi életben jeleskedő személyek hogyan használták fel tehetségüket egyházunk, hittestvéreink és nemzetünk szolgálatában. A kötetet – amelyet Pirigy István aranymiséjére jelentetett meg a Debreceni Görög Katolikus Egyház – részletes bibliográfia egészíti ki, amely a szerző gazdag egyháztörténeti munkásságát mutatja be. (Görög Katolikus Egyházközség, Debrecen, 1998.)

Földvári Sándor

Szasszanida ezüst ivócsésze alján lévő motívum a VII. századból

PÁLYÁZATI FELHÍVÁS

A nagy magyar mesemondó, Jókai Mór születésének
175. évfordulója tiszteletére pályázatot hirdetünk,

A magyar hon szépségei” címmel

- a Jókai ábrázolta hely- és tájleírások összevetése a pályázó szülőföldjének, lakóhelyének
jelenkori leírásával.

Pályázati feltételek:

- A pályázaton részt vehetnek a határainkon innen és túl élő középiskolás korú diákok,
 - A pályázat írásos, névvel, címmel ellátott, 5-10 gépelt oldal terjedelmű munka.
- A jelentkezők címére rövid tájékoztatót és ajánló bibliográfiát küldünk.

Jelentkezési határidő: 2000. május 15.

A jelentkezést levélben vagy e-mailen a következő címre kérjük küldeni:

Héder Ágnes 94501 Komárno (Szlovákia), Komensky u. 42/66.

e-mail: heder@ba.telecom.sk

A pályamunkák leadásának határideje: 2000. szeptember 15.

**Eredményhirdetés: 2000. november 11-én, a Rév-Komáromban megrendezendő
Jókai irodalomtörténeti emlékülésen**

Pályadíjak:

- az első öt helyezett értékes tárgyjutalomban részesül,
- a résztvevőknek biztosítjuk a konferencián való részvételt,
- a legjobb pályamunkákat a rendezők megjelentetik,
- a legeredményesebb pályázóknak korreferátumi lehetőséget biztosítunk.

Sikeres pályázati munkát kívánnak a rendezők!

Honismereti Szövetség

Rév-Komárom Művelődési
és Kultúrtörténeti Intézet

Komárom-Esztergom Megyei
Honismereti Egyesület

KTK Kiadó
Komárno

MEGRENDELŐLAP

Megrendelem a HONISMERET című folyóiratot példányban.

Az előfizetési csekket az alábbi címre kérem:

Név:

Cím: irányítószám:

utca: házsám:

Az előfizetés díja egy évre: 840,- Ft

fél évre: 420,- Ft

A megrendelőlapot kérjük a Honismereti Szövetség címére visszaküldeni:

1370 Budapest, Pf. 364., tel./fax: 327-77-61

Dátum:

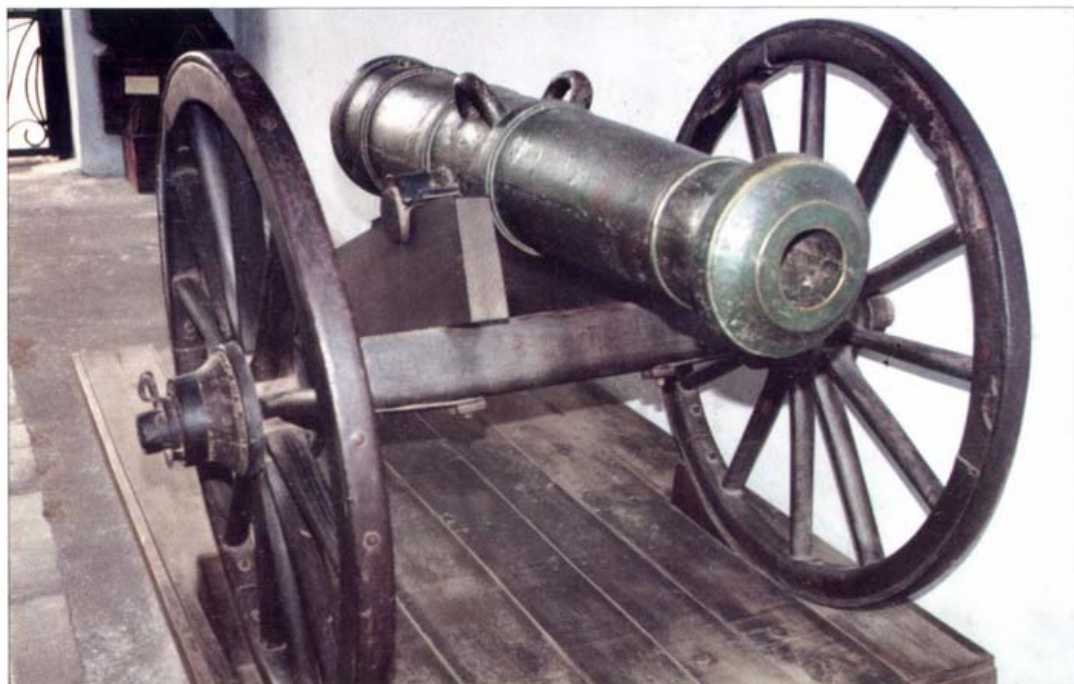
.....
aláírás

A tiszakeszi általános iskola helytörténeti gyűjteménye

Dr. Kozaróczy Gyuláné írásához (23. old.)

A kézdivásárhelyi céhtörténeti múzeum gyűjteményéből

Gábor Áron ágyújának hű másolata

A szűcsök céhének zászlója (Incze László felvételei)